

УДК: 355.48"1904/1905"

В. В. Задунайський

ВИШКІЛ В УЧБОВИХ КОМАНДАХ ПОЛКІВ І ЧЕРГИ КУБАНСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (на прикладі І Полтавського Кошового Отамана Сидора Білого полку)

У статті розкрито зміст військової підготовки кубанських козаків-кавалеристів в учбових командах полків І черги на початку ХХ ст. Доведено, що в них козаки впродовж 8 місяців опановували та вдосконалювали засади відповідного бойового й військового мистецтва, а також необхідні знання з основ козацької військової служби. Підсумком навчання був тривалий кінний марш-похід, під час якого виявлялись досягнення й прорахунки вишколу. Поряд із успіхами мали місце й певні проблеми, що виявлялись у надмірній уніфікації козацького вишколу згідно пріоритетів царату, обумовивши занепад певних військово-козацьких традицій.

Ключові слова: Кубанське козацьке військо, козаки, кавалерія, полк, учбова команда, бойовий вишкіл, козацьке бойове мистецтво, козацькі традиції.

У становленні та розвитку Збройних Сил України провідну роль відіграли різноманітні козацькі формування. На превеликий жаль, історія не всіх військово-козацьких утворень належним чином опрацьована в історіографії. В першу чергу це стосується тих українських козацьких формувань, що існували з кінця XVIII ст. – до початку ХХ ст. Провідне місце серед них посідає Кубанське козацьке військо, у складі якого домінували нащадки українських козаків-переселенців з Лівобережної, Слобідської та Південної України [1, с. 23; 2, с. 31-32].

Дослідження різноманітних сторін функціонування згаданого козацького формування, особливо впродовж останнього періоду його існування (початок ХХ ст.), дозволить виявити не лише збережені українські військово-козацькі традиції, але й нові тенденції в розвитку його військової системи відповідно до тогочасних потреб.

Все вище зазначене обумовлює вагомість з'ясування змісту військового вишколу кубанських козаків у стройових кавалерійських частинах (кавалерія в Кубанському козацькому війську на той час відігравала першорядне значення й складалась з 33 полків та 3 дивізіонів I-III черги), особливо у полках І черги (тут закладались підвалини військової й бойової майстерності козаків), бо полки II і III черги мали пільговий характер (козаки у них більшість часу проводили вдома) [3, с. 84-86, 97].

У забезпеченні згаданого вишколу окреме місце посідали учбові команди, де готували кістяк козацької полкової спільноти, з якої й виходили майбутні підстаршини (урядники) та наставники молодого козацького поповнення. З огляду на це, з'ясування змісту вишколу у згаданих командах є цілком доречним і таким, що заслуговує на увагу дослідників.

На жаль, проблема військової підготовки козаків-кавалеристів в учбових командах першочергових полків Кубанського козацького війська досі не опрацьована науковцями.

Так, окремі представники вітчизняної історіографії звертали увагу на Кубанське козацтво, але лише у загально-військовому контексті (без детального з'ясування змісту військово-прикладного навчання козаків) [4; 5]. Поряд із цим, останнім часом має місце й дослідження питання становлення й розвитку соціальних ідентичностей української козацької спільноти на Кубані [6].

Автор тривалий час розробляє військово-козацьку проблематику, у тому числі й стосовно Кубанського козацького війська, але досі не розглянув зміст вишколу в учбових командах кавалерійських полків І черги згаданого формування [3; 7; 8; 9; 10; 11].

Історію Кубанського козацького війська активно досліджують представники сучасної російської історіографії, але, переважно, у загально-військовому контексті [12; 13; 14]. Серед російських вчених вирізняється А.Шахторін, котрий приділив увагу вивченню основ бойової підготовки кубанських козаків, але в його монографії міститься лише коротка згадка про учбову команду при Конвої Його імператорської величності наприкінці 80-х рр. XIX ст. [15]. Інакше кажучи, науковець не розглядав систему полкових учбових команд на початку ХХ ст., яка була важливою засадою військово-прикладної підготовки козаків.

Отже, у вітчизняній та зарубіжній історіографії досі не досліджено зміст військового вишколу в учбових командах кавалерійських полків І черги Кубанського козацького війська на початку ХХ ст., що й обумовило доречність нашого звернення до зазначеної проблеми та визначило мету пропонованої статті.

Джерельну основу представленої розробки становлять матеріали Державного архіву Краснодарського Краю (ДАКК). Особливо цінними виявились документи Військового штабу Кубанського козацького війська (в першу чергу – накази командування І Полтавського козацького кавалерійського полку за 1904-1905 рр., вміщені у справі 8563/2 [16]). Зазначена джерельна база забезпечує необхідну достовірність змісту пропонованої статті.

Отже, актуальність нашого дослідження обумовлюється необхідністю висвітлення основного змісту військового вишколу в учбових командах козацьких кавалерійських полків І черги, що забезпечували не лише особистий рівень боєздатності їх випускників, але й належну підготовку ними молодого поповнення в майбутньому, а також можливість введення до наукового обігу низки невідомих фактів.

Результати представленої розробки можуть посприяти й фахівцям з військового вишколу Збройних Сил України, а також учасникам сучасного українського козацького руху.

Наукова новизна пропонуваної праці виявляється у тому, що на ґрунті доступних джерел досліджено основний зміст вишколу в полкових учбових командах I черги Кубанського козацького війська впродовж 1904-1905 рр. на прикладі I Полтавського Кошового Отамана Сидора Білого полку, а також введено до наукового обігу низку невідомих та маловідомих джерел.

Переходячи до безпосереднього розгляду визначеної проблеми наголосимо, що на рубежі XIX-XX ст. військове керівництво Російської імперії приділяло значну увагу забезпеченню боєздатності усіх козацьких формувань (у тому числі й Кубанського козацтва). Поряд із цим, мало місце й намагання централізувати та уніфікувати військовий вишкіл стройових козацьких частин, що пояснюється потребами модернізації усієї імперської військової системи, а також прагненням і надалі протидіяти розростанню «самостійництва» в козацькому середовищі.

Огляд засад військового навчання в кубанських козацьких полкових учбових командах буде здійснено на прикладі відповідної структури I Полтавського Кошового Отамана Сидора Білого полку, що функціонувала 8 місяців упродовж 1904-1905 рр. [16, арк. 461].

Перед аналізом змісту згаданого вишколу звернемо увагу на той факт, що до полкової учбової команди згаданого полку вступали козаки після складання відповідного іспиту. До речі, до цієї учбової команди в 1904 р. вступило 45 козаків (проходили строкову військову службу з 1902-1904 рр.) [16, арк. 449]. За таких умов згаданий підрозділ забезпечував підготовку 7-8 козаків для кожної сотні.

Окремо наголосимо на тому, що важливість функціонування згаданої учбової команди підкреслювалась і тим фактом, що на її чолі перебував старшина Вольховський, який мав ранг підсавула [16, арк. 461]. Нагадаємо, що на початку XX ст. старшини відповідного рангу очолювали сотні, а не підрозділи на рівні взводу (учбова команда за чисельністю приблизно відповідала кавалерійському взводу) [17, арк. 321-324; 18, арк. 17].

Підкреслимо, що заняття у зазначеній команді мали відбуватись на підставі загальноармійського «Положення про навчання нижніх чинів кавалерії» (рекомендувалось використовувати четверте видання за 1902 р.), про що йшлося у наказі № 274 від 30.09.1904 [16, арк. 461]. Такий стан речей свідчив про цілеспрямоване намагання імперського військового керівництва уніфікувати козацьку військову підготовку.

Згідно планів 8-місячний вишкіл козаків розпочинався 1 жовтня 1904 р., а закінчувався 1 червня 1905р. [16, арк. 461] При цьому, навчальний процес було поділено на 2 періоди: зимовий (01.10.1904 – 01.04.1905) та весняно-літній (01.04.05 – 01.06.05). Такий поділ обумовлювався багатьма факторами, що впливали на зміст і наслідки зазначеної підготовки.

Дуже важливим видається відповідний розподіл навантаження щодо вивчення основ стройової та польової служби, бо під час першого періоду опановувались основи стройової служби, а під час другого – польової (вона спиралась на попередні результати вишколу) [16, арк. 461].

Звернемо увагу на те, що козацька підготовка була не лише досить тривалою й логічною, але й забезпечувала отримання навичок і вмінь військово-прикладного характеру (військового досвіду) в різних сезонах року.

Для реалізації зазначених намірів передбачався досить насичений щоденний вишкіл. Так, впродовж I періоду навчання козаки кожного дня (окрім неділь та святкових днів) проходили навчання впродовж 6 годин (в суботу – 4 години), що за тиждень дорівнювало 34 годинам. При цьому, вишкіл тривав з 8 – до 16 години (перерва на обід з 12.00 – до 14.00) [16, арк. 461-462].

Серед основних дисциплін, що опановували козаки в учбовій команді, розподіл часу був таким:

Гімнастика й фехтування – 3 години (9%).

Верхова їзда та вправи на коні – 8 годин (26%).

Вивчення військових статутів – 7 годин (20%).

Заняття в пішому строю – 5 годин (14%).

Піклування про коня та основи ковки – 2 години (6%).

Закон Божий – 2 години (6%).

Основи читання та письма – 2 години (6%).

Арифметика – 2 години (6%).

Основи топографії – 1 година (3%).

Відомості про козака та про збереження здоров'я – 1 година (3%).

Заняття зі стрілецької підготовки – 1 година (3%) [16, арк. 461].

Відразу звернемо увагу на те, що навчальний день завжди починався з гімнастики або фехтування (чергувались відповідно до плану занять), які тривали 30 хвилин [16, арк. 461]. Такий підхід видається до речним, бо сприяв як фізичному, так і військово-прикладному розвитку козака.

Так, гімнастика мала більш оздоровче й частково військово-прикладне спрямування. Фехтування ж, хоча й передбачало першорядне зосередження на опануванні й відточенні навичок володіння холодною зброєю, які становили основу козацького військово-прикладного бойового мистецтва, але й сприяло фізичному вдосконаленню воїна.

Видається, що практикування гімнастики й фехтування на початку щоденного вишколу окрім зазначеного військово-прикладного й оздоровчого спрямування, мало й підготовчий характер, бо всі подальші дисципліни тривали не менше години й потребували попереднього «розігріву».

Першорядне значення для козака-кіннотника традиційно відігравала кавалерійська підготовка, завдяки якій він і діяв під час більшості бойових зіткнень. Розуміння таких пріоритетів виявилось у приділенні цьому

вишколу найбільшої кількості часу (у порівнянні з іншими дисциплінами), що становило майже 26% часу від загального обсягу. Доречним є й запровадження двічі на місяць вправ з польової верхової їзди [16, арк. 462].

Згідно з тогочасними реаліями дуже важливим для імперського військового керівництва видавалося й опанування козаком основ різноманітних статутів («Стройової кавалерійської служби», «Внутрішньої служби», «Залогової служби» та «Польової служби») [16, арк. 462], що сприяло як чіткості виконання військового обов'язку, так і підпорядкування козака уніфікаційним впливам системи загального військового законодавства, що нівелювало засади козацьких військово-лицарських традицій відповідного спрямування. За таких пріоритетів видається цілком логічним приділення значного обсягу часу на вивчення військових статутів й настанов (ледь поступався кавалерійській підготовці).

Досить змістовним виявилось і навчання в пішому строю, яке передбачало опанування основ формування похідного й парадного строю та різних видів пересування, а також дій у пішому ладі.

Певну користь в оволодінні основами військово-тактичного мистецтва давало й практикування засад стрілецької підготовки та ознайомлення з базисним змістом військової топографії. При цьому, слід наголосити, що виділення на опанування відповідних навичок лише по 1 годині на тиждень видається не достатнім.

Військово-профільна підготовка козаків передбачала й вивчення засобів уходу за конем, а також ознайомлення з основами військової ковки кінського поголів'я в козацьких частинах. Кількість часу, що передбачалась на цей вид навчання (2 години на тиждень) видається адекватною. На нашу думку, все це сприяло піклуванню козака про свого бойового товариша та утримання його у належному бойовому стані.

Вповні логічним видається й удосконалення навичок караульної служби, яку вивчали й проходили у вільний від навчань час (в суботу та неділю) [16, арк. 462].

Загалом, військово-прикладні дисципліни, які вивчались в учбових командах, відповідали основним потребам військової кавалерійської служби, але при цьому сприяли уніфікації й нівелюванню відповідних суто козацьких військово-прикладних навичок і вмій.

Окреме місце у вишколі в учбових командах займав «гуманітарний» блок. Серед відповідних дисциплін суто просвітницький характер мало вивчення та вдосконалення основ арифметики, читання й письма (на них виділялось 4 години). Завдяки цьому зростав інтелектуальний рівень пересічного козака, що було дуже доречним як для потреб військової служби, так і для розвитку козацької спільноти. Певною мірою, зазначеній меті слугувало й проведення щомісяця 2 додаткових занять з історії та географії (кожної першої й третьої неділі) [16, арк. 461]. Досить слушним вдається й ознайомлення молодих козаків з відомостями про збереження здоров'я впродовж 1 години щотижнево.

Поряд із цим, ознайомлення з відомостями про козака й козацтво скоріше сприяло поширенню серед козаків проімперських трактовок призначення козацтва, які суперечили базисним ментальним цінностям козацького військово-демократичного середовища.

Своєрідну роль відіграло вивчення й «Закону Божого» (2 години на тиждень), яке окрім сентенцій православного трактування цінностей буття ще й ширило ідею божественного змісту влади імператорської родини тощо. До речі, в додатку до навчальної програми містилась рекомендація проводити двічі на місяць (кожної другої й четвертої неділі) бесіди священників з козаками «нравственного характеру з туманними картинами» [16, арк. 461]. Все це свідчить, що релігійне навчання вважалось царатом досить важливим засобом виховання у молодих козаків цінностей, прийнятних для імперської влади.

Отже, «гуманітарний» напрямок козацького вишколу (як і військово-прикладний) мав компромісний характер, бо передбачав не лише сприяння зростанню козаків в освітньому та культурному відношенні, але й прищеплення їм тих цінностей, які були вигідні царату й сприяли нівелюванню української військово-лицарської ментальності, успадкованої від предків (мається на увазі усвідомлення приналежності до самодостатньої козацької військово-привілейованої спільноти; відчуття самоповаги та вагомості відповідних цінностей серед представників козацької громади; націленість на військово звитяжність; усвідомлення потреби збереження й вдосконалення особистого рівня боєздатності; відчуття обов'язку перед козацьким товариством і спадщиною предків; практикування елементів військової магії; збереження військово-товариських, а подекуди, й побратимських відносин серед козаків тощо) [3, с. 80-81].

Для оцінювання якості опанування військово-прикладних та гуманітарних дисциплін козаки за підсумком першого періоду навчання складали специфічні іспити з теоретично-практичних дисциплін [16, арк. 461]. Завдяки такій формі контролю забезпечувалось адекватне оцінювання рівня підготовки випускників.

Впродовж другого періоду навчання в учбових командах першорядне значення займав практичний вишкіл, що виявлялось у виділенні 4 основних напрямків, за якими здійснювалась підготовка козаків:

- польова їзда (від 3- до 15 верст щоразу);
- практичні стрільби (усіх рівнів);
- польова служба;
- кінно-санітарна підготовка [16, арк. 461-462].

Згадана підготовка була теж дуже насиченою. Впродовж дня козаки двічі відбували кінні навчання (зранку й після обіду), проходили польову військово-стрілецьку підготовку та тривалі походи-маневри на 10-30 верст [16, арк. 461-462]. Підсумком польового вишколу був похід підрозділу на 30 верст з дотриманням й виконанням усіх вимог військового часу (пересування, дньовка, розвідка тощо) [16, арк. 461-462].

Отже, польовий вишкіл являв собою комплексний іспит-перевірку усіх знань і навичок, що здобувалися козаками в учбовій команді задля успішного несення військової служби козака-кавалериста. Зрозумілим було й те, що тут оцінювання мало більш практичний, а не теоретичний характер.

На нашу думку, згадане навчання було найбільш вдалим і таким, що відповідало пріоритетам як військової служби козацької кінноти, так і традиціям воєнізованого козацького середовища (за виключенням меншої ваги самого козацького товариства).

Висловлені нами критичні зауваження до змісту й наслідків проаналізованого вишколу в учбовій команді вимагають короткої ремарки.

Так, у військово-привілейованому козацькому товаристві зміст як військово-прикладного навчання й відповідної діяльності на полі бою, так і виховання певних цінностей та усвідомлення відповідної сутності козацької громади були наслідком існування цього утворення, засвідчуючи його самодостатність [3, с. 50]. За таких обставин інтереси зазначеного середовища вимагали збереження та трансформування відповідних надбань, зокрема: традиційного індивідуального й колективного вишколу з основ військового мистецтва; практикування особливих навичок індивідуального бойового мистецтва; існування елементів військово-демократичного устрою; специфічних відносин між козаками й старшинами тощо [3, с. 105-107]

Зазначений стан речей не влаштовував імперську владу, яка цілеспрямовано нав'язувала козацькій спільноті власне розуміння військових та ментальних цінностей. Відповідні заходи у військово-прикладному відношенні щодо Чорноморського (згодом Кубанського) козацького війська розпочалися з 1825 р. (перше навчання за планом, який окреслив імперський військовий провід), набуваючи з 60-х рр. XIX ст. дедалі чіткіших уніфікаційних ознак [15, с. 71-91]. За таких обставин козацькі частини поступово наближались за змістом як військової підготовки, так і внутрішніми відносинами до регулярної кавалерії. Саме тому, уніфікаційний зміст навчання в учбових командах кавалерійських полків Кубанського козацького війська вважається нами таким, що негативно позначився на розвитку й трансформації відповідних козацьких військових традицій.

Підсумовуючи огляд військового навчання кубанських козаків в учбовій команді І Полтавського Кошового Отамана Сидора Білого полку впродовж 1904-1905 рр. зазначимо наступне:

- вишкіл було доречно поділено на два періоди (осінньо-зимовий та весняний), що відповідало потребам бойової підготовки козацької кінноти та супроводжувалось адекватним розподілом дисциплін;
- впродовж першого (осінньо-зимового) періоду навчання відбувалось опанування основних військово-практичних та «гуманітарних» дисциплін, при цьому їх зміст відповідав основним потребам військової кавалерійської служби й сприяв зростанню освітнього та культурного рівня козаків, водночас мало місце уніфікування й нівелювання суто козацьких військово-прикладних навичок і вмінь й прищеплення козакам тих цінностей, які були вигідні царату й сприяли занепаду їх української військово-лицарської спадщини;
- другий період навчання вирізнявся першорядністю практичного опанування основних навичок ведення бойових дій в полі (за умови опертя на знання, здобуті впродовж першого періоду навчання), що найбільше відповідало потребам військової підготовки козака до реального бойового зіткнення, але й тут через домінування уніфікаційних стандартів мало місце певне нівелювання козацької спадщини.

Отже, вишкіл кубанських козаків в полкових учбових командах на початку XX ст. (на прикладі І Полтавського Кошового Отамана Сидора Білого полку впродовж 1904-1905 рр.) був достатньо логічним, структурованим і змістовним, забезпечуючи належну підготовку козаків як для подальшої військової служби й зростання особистого рівня освіти й культури, так і передання відповідних навичок і вмінь молодому поповненню. Поряд із цим, помічається намагання уніфікувати зміст і засади військової служби та бойової підготовки козацької спільноти, що супроводжувалось пропагуванням імперських цінностей, за рахунок чого ослаблились та нівелювались традиційні підвалини української козацької спільноти на Кубані.

У пропонованій статті висвітлено важливий аспект військового вишколу в Кубанському козацькому війську на початку XX ст., що не лише не заперечує потребу подальшого опрацювання науковцями інших складових військової історії згаданого українського козацького формування, але й підтверджує їх слушність та актуальність.

Джерела та література

1. Кабузан В.М. Народы России в первой половине XIX в. Численность и этнический состав / В.М.Кабузан. – М.: Наука, 1992.
2. Попко И.Д. Черноморские казаки в их гражданском и военном быту / И.Д. Попко // Черноморские казаки. – М.: Вече 2009.
3. Задунайський В. Бойове мистецтво та військова спадщина українських козаків в кінці XIX – на початку XX ст. / В. Задунайський. – Донецьк : Норд-Прес – ДонНУ, 2006.
4. Щербина Ф. История Кубанского Казачьего Войска. В 2-х т. / Ф.Щербина. – Краснодар: Советская Кубань, 1992.
5. Маленко Л. Кубанське козацтво / Л.Маленко // // Українське козацтво: Мала енциклопедія / Кер. авт. колект. Ф.Г.Турченко; Відпов. ред. С.Р.Лях. – Вид. 2-е, доп. і перероб. – К.: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2006. – С. 322-327.
6. Білий Д.Д. Українці Кубані в 1792-1921 роках. Еволюція соціальних ідентичностей / Д.Д.Білий. – Львів-Донецьк: Східний видавничий дім, 2009. – 543 с.
7. Задунайський В. Володіння холодною зброєю у військових формуваннях України, Росії та Польщі (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) / В.Задунайський. – Донецьк: Норд-Прес – ДонНУ, 2008. – 204 с.

8. Задунайський В. Козацькі учбові збори початку ХХ ст. – центри вишколу з козацького військового та бойового мистецтва / В.Задунайський // Український історичний збірник / Гол. ред. В. Смолій. – Вип. 7. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – С. 268-279.
9. Задунайський В. Військова організація та бойові дії донських і українських кубанських козаків під час революції 1917-1921 рр. // Історичні і політологічні дослідження / Гол. ред. П.В.Добров. – Донецьк, 2008. – № 3-4. – С.46-52.
10. Задунайський В. Рушниця у бойовій системі кубанських козаків (початок ХХ ст.) / В.Задунайський // Історичні і політологічні дослідження / Гол. ред. П.В.Добров. – Донецьк, 2009. – № 2. – С. 58-64.
11. Задунайський В. Кліматичні та епідеміологічні умови військової служби кубанських козаків на початку ХХ ст. / В.Задунайський // Кубань – Україна: питання історико-культурної взаємодії. Випуск 5. / Укл. А.М.Авраменко. – Краснодар-Київ: ЕДВІ, 2011. – С. 211-215.
12. Малукало А. Кубанское казачье войско в 1860 – 1914 гг.: организация, система управления и функционирования, социально-экономический статус / А.Малукало. – Краснодар: «Кубанькино», 2003. – 216 с.
13. Авраменко А. Козацьке військо на Кубані / А.М.Авраменко, Б.Є.Фролов, В.К.Чумаченко // Історія Українського Козацтва. Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А.Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – Т. II. – С. 364-414.
14. Фролов Б.Е. Оружие кубанских казаков / Б.Е.Фролов. – Краснодар: Традиция, 2009. – 128 с.
15. Шахторин А.А. Подготовка казаков Кубанского казачьего войска во второй половине XIX – начале XX веков / А.А.Шахторин. – Краснодар: КВВАУЛ, 2008. – С. 95-96.
16. Дежавний архів Краснодарського краю (далі – ДАКК). – Ф. 396. – Оп. 1. – Спр. 8563/2.
17. ДАКК. – Ф. 396. – Оп. 1. – Спр. 9265.
18. ДАКК. – Ф. 396. – Оп. 2. – Спр. 968.

Задунайський В.В. Підготовка в учебных командах полков I очереди Кубанского казачьего войска в начале ХХ ст. (на прикладі I Полтавського Кошевого Атамана Сидора Білого полка)

В статті розглянуто основу військової підготовки кубанських козаків-кавалеристів в учебных командах полков I очереди в началі ХХ ст. Доведено, що в них казаки на протязі 8 місяців удосконалювали основи відповідного бойового і військового мистецтва, а також принципи казачьей воїнської служби. Закінчувалось навчання довготривалим конним походом, в час якого проявлялись результати підготовки. Не зважаючи на успіхи, були місця і проблеми, пов'язані з надмірною уніфікацією навчання в відповідності з пріоритетами царської влади, що привело до ослаблення казачьих традицій.

Ключеві слова: Кубанское казачье войско, казаки, кавалерия, полк, учебная команда, боевая подготовка, казачье боевое искусство, казачьи традиции.

Zadunayskiy V.V. Preparation in Scholastic Command Regiment First Queue Kuban Cossack Troops at the beginning Initially 20 cl. (on Example First Poltavskogo Koshevogo Ataman Sidora Bilogo Regiment)

In article is considered military preparation Kuban cossacks-cavalryman in regiment first queue at the beginning initially 20 cl. is Proved that cossacks in scholastic command on length 8 months improved the bases combat and martial art, as well as bases of the soldierly service. Finished education by long mounted march, during which revealed itself the results of preparation. Not review on successes, existed and problems, connected with overweening unification of the education in accordance with priority Tsarist authorities that promoted the weakening an cossack soldierly tradition.

Keywords: the Kuban Cossack army, Cossacks, cavalry, regiment, scholastic command, combat preparation, Cossack fighting art, Cossack traditions.

УДК: 94:[281.9:33]"1877-1905"

О. М. Балухтіна

ПРИВАТНЕ ОСОБИСТЕ ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ ДУХОВНИХ ОСІБ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В 1877–1905 рр.

У статті досліджується еволюція та основні тенденції в розвитку приватного землеволодіння духовних осіб; виділено особливості цього процесу в південноукраїнських губерніях (Катеринославській, Таврійській та Херсонській); розкрито структуру землеволодіння духовних осіб в кожній губернії та в Південній Україні в цілому.

Ключові слова: Південна Україна, духовні особи, землеволодіння, купівля-продаж землі, православна церква, приватна особиста власність, статистика.

Аграрні відносини після «Великих реформ» 60-70-х рр. ХІХ ст. в Росії розвивалися досить складно, адже перебудова сільського господарства на товарно-капіталістичні рейки проходила при збереженні феодално-кріпосницьких пережитків. Більшість дослідників соціально-економічного розвитку вказаного періоду акцентували увагу на поміщицьких та селянських господарствах, які займали провідні позиції в землеволодінні того періоду. Незначна увага приділялася церковному та монастирському землеволодінню, яке займало 0,5% земель сільськогосподарського призначення. Без вивчення історії церковних, монастирських та